JAUNŲJŲ VAKARŲ AUKŠTAIČIŲ KAUNIŠKIŲ KALBINĖS GIMTINĖS VAIZDINIAI: KAUNO, JURBARKO, ŠAKIŲ IR MARIJAMPOLĖS KALBINIS (NE)GIMINIŠKUMAS

ESMINIAI ŽODŽIAI: perceptyvioji dialektologija, vakarų aukštaičiai kauniškiai, kalbinė
gimtinė, kalbinis giminiškumas, pieštiniai žemėlapiai.

IVADAS

Perceptyviosios dialektologijos darbuose kalbine gimtine (angl. *linguistic homeland*) vadinama individo kalbinė aplinka ir ji yra siejama su tos aplinkos kalbiniais ir erdviniais atstumais (Diercks 2002: 51; Aliūkaitė ir kt. 2017: 106–121). Paprastų kalbos bendruomenės narių savimonėje įsitvirtinusius gimtųjų apylinkių vaizdinius atskleidžia mentalinio, arba pieštinio, variantų žemėlapio duomenys (plačiau žr. Preston 1999b: XXXIV–XXXV; Aliūkaitė 2009: 164–179)¹. Mentaliniai žemėlapiai, Denniso Prestono (1989: 1–23; 1993: 335) teigimu, yra paprasčiausias būdas nustatyti, ką eiliniai kalbos vartotojai mano apie vietovę (žr. Aliūkaitė ir kt. 2017: 42).

Nors pastarąjį dešimtmetį perceptyviosios dialektologijos darbų Lietuvoje daugėja, didesnis dėmesys kalbinės gimtinės vaizdiniais skiriamas vos keliuose iš jų. Projekto *Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje*² medžiagos pagrindu yra išnagrinėti Šiaulių, Vilkaviškio ir kitų miestų jaunuolių pieštuose žemėlapiuose išryškėję santykiai su kalbine gimtine ir nuostatos dėl gretimų arealų (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2016: 89–120; Geržotaitė 2016: 121–142; Geržotaitė, Čepaitienė 2016: 84–100; Merkytė-Švarcienė 2016: 139–154; Aliūkaitė ir kt. 2017: 108). Nustatyta, kad kalbinė gimtinė kaip tarminės raiškos plotas, pavyzdžiui, Vilkaviškio moksleivių požiūriu, apima gretimas sritis ar beveik sutampa su vakarų aukštaičių kauniškių patarmės ribomis. Bendrinės kalbos arealui priskirtas Vilkaviškis neatsiejamas nuo Marijampolės (Geržotaitė,

¹ Perceptyviosios dialektologijos tyrimuose mentalinio žemėlapio (angl. *mental map*) sąvoka nurodoma, koks vietovės ar vietovių grupių vaizdinys išryškėja eilinių kalbos vartotojų sąmonėje. Taip atskleidžiama paprastų kalbos bendruomenės narių erdvinė-kalbinė nuovoka (Diercks 2002: 52; Aliūkaitė 2009: 166).

² Projektas vykdytas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos lėšomis (sutarties Nr. K-5/2014). Projekto trukmė 2014 06 02–2016 12 31, vadovė – prof. dr. Daiva Aliūkaitė.

Čepaitienė 2016: 84–100). Tokie rezultatai gauti susisteminius žemėlapių, kuriuose tiriamieji lokalizavo tarmės ir bendrinės kalbos arealus, duomenis.

Aktualumas ir naujumas. Kalbinės giminės giminiškumo su kitomis vietovėmis tyrimai, rodantys paprastų kalbos bendruomenės narių gebėjimą skirti savos kalbinės aplinkos raišką, Lietuvoje dar tik pradėti (Geržotaitė 2018: 76–101). Atlikta Šiaulių, pagal Zigmo Zinkevičiaus ir Alekso Girdenio pateiktą lietuvių tarmių klasifikaciją – vakarų aukštaičių šiauliškių, gimnazistų kalbinės giminės vaizdinių analizė išryškino gana tikslią vietos tiriamųjų kalbinės aplinkos varianto suvokimo izoglosių sistemą. Tokiu požiūriu dar nėra tirtos bendrinei lietuvių kalbai artimiausios patarmės – vakarų aukštaičių kauniškių – plote esančių vietovių jaunimo nuostatos.

Šio straipsnio tikslas – remiantis perceptyviosios dialektologijos metodologija ir nuostatomis, pagal pieštinius žemėlapius išnagrinėti Kauno, Jurbarko, Šakių, Marijampolės gimnazijų moksleivių kalbinės giminės vaizdinius, t. y. kalbinį gimtųjų apylinkių (ne)giminiškumą su kitomis zonomis ir galimą kalbinę raišką jose. Straipsnio objektas – Kauno, Jurbarko, Šakių, Marijampolės gimnazijų moksleivių kalbinės giminės vaizdiniai. Tiriamieji yra keturiose miestų gimnazijose besimokantys 15–18 metų jaunuoliai (žr. lentelę).

LENTELĖ. Tiriamųjų charakteristika

Gyvenamoji vietovė	Iš viso tiriamųjų	Iš viso merginų	Iš viso vaikų	Tarmę moka	Tarmės nemoka	Tarmiškai kalba	Tarmiškai nekalba	Tarminės kalbos dažnumas
Kaunas	45	23	22	7	38	3	12	3
	100,00 %	51,11 %	48,89 %	15,56 %	84,44 %	6,67 %	26,67 %	
Jurbarkas	50	28	21	10	40	10	8	4,36
	100,00 %	56,00 %	42,00 %	20,00 %	80,00 %	20,00 %	16,00 %	
Šakiai	47	29	18	29	17	27	4	3,92
	100,00 %	61,70 %	38,30 %	61,70 %	36,17 %	57,45 %	8,51 %	
Marijampolė	36	17	19	20	16	19	5	3,59
	100,00 %	47,22 %	52,78 %	55,56 %	44,44 %	52,78 %	13,89 %	

Apklaustus moksleivius galima priskirti vienai amžiaus grupei. Atliekant tyrimą remiamasi Penelopės Eckert požiūriu, kad amžiaus klasifikacijos pagrindas yra ne tiksli chronologija, o tarpsniai. Tiriamieji pagal kalbinę, kultūrinę, socialinę patirtį ir paauglystės tapatumo tarpsnį priskiriami tai pačiai kartai (Eckert 1997: 151–167; Aliūkaitė 2007: 145).

Tiriamoji medžiaga – projekto *Regioninių variantų ir tariamosios bendrinės kalbos (kvazistandarto) sklaida XXI amžiaus pradžioje: percepcinis tyrimas*³ metu Kauno Jono Basanavičiaus, Jurbarko Antano Giedraičio-Giedraus, Šakių „Žiburio“ ir Marijampolės Sūduvos gimnazijose užpildytos 178 anketos⁴.

Anketą sudaro keturios dalys. Pirmojoje ir antrojoje fiksuojami sociodemografiniai duomenys: tiriamojo lytis, amžius, kilmės ir gyvenamoji vieta, taip pat pateikiami klausimai dialekto kompetencijai ir vartojimo aktyvumui nustatyti. Perceptyviosios dialektologijos modelį įtvirtina trečioji (kalbinės giminės ir bendrinės kalbos arealų žymėjimas žemėlapiuose) ir ketvirtoji (klausomų tekstų stimulų vertinimas ir lokalizavimas žemėlapiuose ir kt.) anketos dalys (plačiau apie anketą žr. Aliūkaitė 2019: 72).

Išsikelti šie uždaviniai: 1) aptarti kalbinei elgsenai (kodų pasirinkimas) nustatyti skirtų anketos klausimų duomenis; 2) pristatyti objektyvųjį, t. y. mokslškai pagrįstą, nagrinėjamųjų vietovių kalbinį (ne)giminiųškumą su kitomis zonomis; 3) išnagrinėti subjektyvųjį, t. y. eilinio kalbos bendruomenės nario savimonėje egzistuojantį, nagrinėjamųjų vietovių kalbinį (ne)giminiųškumą su kitomis zonomis atskleidžiančių pieštinių žemėlapių medžiagą; 4) išskirti kalbinių gimtinių (ne)giminiųškumo su kitomis vietovėmis modelius ir apibendrinti jaunuolių savimonėje susiformavusius kalbinės giminės vaizdinus.

Iš viso moksleiviai savo nuostatas vizualizavo dešimtyje žemėlapių. Pirmoji užduotis – žemėlapyje pažymėti, kur, moksleivių nuomone, kalbama panašiai kaip jų gyvenamojoje vietovėje. Antrajame žemėlapyje respondentai turėjo pažymėti, kur kalbama bendrine kalba. Kituose aštuoniuose žemėlapiuose jie lokalizavo klausomų kalbos variantų, arba tekstų stimulų, arealus. Žemėlapiai teikti su nurodytomis savivaldybių ribomis ir centrais⁵.

Straipsnyje nagrinėjami pirmosios užduoties žemėlapiai, išryškinantys kalbinių gimtinių (ne)giminiųškumą su kitomis vietovėmis. Juose užfiksuoti atsakymai apibendrinami dviem etapais. Pirmiausia analizuojama, kokias ir koku dažnumu visų tiriamųjų vietovių atstovai žymėjo jų kalbinėms gimtinėms kalbiniu požiūriu artimas, mažiau artimas ir tolimes sritis. Išskyrus kalbinio vietovių (ne)giminiųškumo su kitomis zonomis modelius, mėginta nustatyti, kokios yra jaunųjų kalbos vartotojų kalbinės giminės ribos. Remiantis pagal perceptyviosios dialektologijos

³ Projektas vykdomas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos lėšomis (sutarties Nr. K-2/2017). Projekto trukmė 2017 06–2019 12, vadovė – prof. dr. Daiva Aliūkaitė.

⁴ Vykdamas projektą parengtos ir 2017–2018 m. užpildytos anoniminės anketos *Kalbos variantų vertinimas* saugomos Vilniaus universiteto Kauno fakulteto Kalbų, literatūros ir vertimo studijų institute.

⁵ Perceptyviojoje dialektologijoje taikant žemėlapių techniką (žr. Preston 1989; 1999a: 359–373; 1999b: XXIII–XL) tiriamiesiems pateikiami tiek tušti žemėlapiai (Evans 2002: 76–83), tiek, kad būtų lengviau orientuotis, tokie žemėlapiai, kuriuose nurodomos didžiausių administracinių teritorinių vienetų ribos (žr. Long 1999: 178) bei didmiesčiai (žr. Dailey-O’Cain 1999: 228).

metodologiją jau vykdyto projekto⁶ metu sukauptais įvairios kalbinės aplinkos jaunuolių tarmių ir bendrinės kalbos žemėlapių duomenimis, papildomai aiškinasi, kokia kalbinė raiška vartojama Kauno, Jurbarko, Šakių ir Marijampolės moksleivių apibrėžtuose kalbinės giminės arealuose.

Tiriamosios vietovės, kaip rodo naujausi geolingvistikos tyrimai, išsidėsčiusios vienos gyvybingiausių tradicinių patarmių (vakarų aukštaičių kauniškių) pagrindu besiformuojančio naujojo vietinio darinio – pietinių vakarų aukštaičių regiolekto plote (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 261; Geržotaitė, Mikulėnienė 2014: XIII žemėlapis ir komentaras). Viena į tyrimą įtrauktų vietovių – Marijampolė – dėl aukšto mentalinio urbanizacinio indekso (dėl termino plačiau žr. Marshal 2004: 111) ir didesnės nei aplinkinių vietovių tarminės vertės (žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 261) laikytina regiolekto centru. Kitų dviejų vietovių – Jurbarko ir Šakių – apylinkėse skiriami smulkesni kalbiniai dariniai, arba geolektai. Kauno apylinkės, kuriose kalbama bendrinei lietuvių kalbai artimiausiu vietiniu kalbos variantu, nurodomos kaip bendrinės kalbos standarto zona.

Taigi, jauniesiems kalbos bendruomenės nariams vertinant savo kalbinę aplinką ir gretimus arealus, neabejotinai svarbus bendrinės kalbos ar, tiksliau, įsivaizduojamos bendrinės kalbos kaip prestižinio kodo matmuo. Tikėtina, kad dėl šios priežasties apklaustų moksleivių kalbinės giminės vaizdiniai gali skirtis nuo vaizdinių, išryškėjusių atliekant tyrimus kituose Lietuvos regionuose.

1. KALBOS KODŲ (NE)VARTOJIMAS KAUNO, JURBARKO, ŠAKIŲ IR MARIJAMPOLĖS JAUNUOLIŲ POŽIŪRIU

Duomenų analizė rodo, kad mažiausiai tarminės raiškos savo kalbinėje giminėje (makroaplinkoje) girdi Kauno gimnazistai. Tarminis kodas, šių jaunuolių nuomone, labai retai vartojamas tiek jų gimtajame mieste (8,89 proc.), tiek jų šeimose, t. y. mikroaplinkoje (13,33 proc.) (žr. 1 pav.).

⁶ Plačiau apie projektą ir jo rezultatus žr. Aliūkaitė ir kt. (2017).

1 PAV. Tarminio kodo (TK) (ne)vartojimas mikro- ir makroaplinkoje tiriamųjų vietovių jaunuolių požiūriu

Taigi, ir šių moksleivių deklaruojamas tarminio kalbėjimo dažnis yra mažesnis už vidutinį – 3 iš 7 (žr. lentelę). Tik 2 iš 8 savo tarminį kalbėjimą balais semantinio diferencialo skalėje įvertinusių Kaune gyvenančių jaunuolių yra kilę iš tarminiu požiūriu labiau žymėtos aplinkos – Alytaus (arba iš gretimo pietų aukštaičių patarmės ploto). Jų seneliai, išskyrus tuos du atvejus, taip pat gyvena Kaune. Pridurtina, kad tie Kauno moksleiviai, kurie nemano, kad kalba tarmiškai (taigi, jie savo tarminio kalbėjimo dažnio nežymėjo), labiau galėtų būti siejami su tam tikra tarminė raiška, nes gyvena ne šiame mieste, o jo apylinkėse (pvz., Paparčių, Giraitės kaimuose). Jose gyvena ir kai kurių iš jų seneliai.

Kitose gyvenamosiose vietovėse, kaip matyti iš tiriamųjų nuostatų, vartojamas kalbinis kodas vertinamas kaip artimesnis tarminiam (žr. 1 pav.). Nors Jurbarko, kaip ir Kauno, moksleiviai nurodė nemokantys tarmiškai, bet pažymėjo, kad jų mieste panašiai dažnai vartojamas tiek tarminis (42 proc.), tiek netarminis (44 proc.) kalbos variantai (žr. 1 pav.). Tačiau daugiau nei pusės šių jaunuolių šeimose (56 proc.) tarmiškai nekalbama. Didesnis už vidutinį Jurbarko gimnazistų kalbėjimo tarmiškai dažnis (4,36 iš 7) gali rodyti, kad tarminis kodas jų kalbinėje aplinkoje

vartojamas kur kas intensyviau, nei yra nurodoma (žr. lentelę). Be to, tiriamieji gyvena ne tik pačiame mieste, bet ir jo apylinkių kaimuose. Jurbarko ir kaimyninėse Šakių apylinkėse gyvena ir jų seneliai. Ankstesni nuostatų tyrimai rodo, kad Jurbarko kalbinė raiška vietos ir kaimyninių vietovių gyventojų yra gana gerai atpažįstama (Bakšienė 2015: 1–20).

Panašus požiūris į tarmės vartojimą skirtingoje aplinkoje sieja Jurbarko ir Marijampolės respondentus (žr. 1 pav.). Skirtumas tik tas, kad nemaža Marijampolės moksleivių dalis (38,89 proc.) teigia neatpažįstanti, kai gyvenamajame mieste ir apylinkėse (jose gyvena ir jų seneliai) kalbama tarmiškai. Atitinkamai ir šių respondentų kalbėjimo tarmiškai dažnis yra mažesnis nei Jurbarko moksleivių (3,59) (žr. lentelę). Tokius rezultatus galėjo lemti kelios priežastys. Gali būti, kad Marijampolėje mėginama atsiriboti nuo tarminio kodo. Jis, kaip rodo atlikti tyrimai, taip pat gerai atpažįstamas, bet labiau neigiamai nei teigiamai vertinamas ne tik vietos, bet ir kaimyninių vietovių gyventojų (Dabašinkienė, Dagilytė 2013: 114–117; Bakšienė 2016: 33–37; 2019: 7). Labai tikėtina, kad savos tarmės Marijampolės moksleiviai teigia neatpažįstantys todėl, kad mano, jog ji ne tik artima bendrinei kalbai, bet ir yra bendrinė kalba (Dabašinkienė, Dagilytė 2013: 117–119; Bakšienė 2016: 35–37).

Bene daugiausia tarminės raiškos, tiriamųjų vertinimu, esama Šakiuose (žr. lentelę). Daugiau nei pusė apklaustų šio miesto moksleivių teigia ją girdintys tiek savo kalbinėje gimtinėje (61,70 proc.), tiek šeimose (51,06 proc.) (žr. 1 pav.). Vis dėlto pačių Šakių moksleivių deklaruojamas kalbėjimo tarmiškai dažnis (3,92) yra tik šiek tiek didesnis už dažnį, nustatytą Marijampolės tiriamųjų atliktos užduoties pagrindu (žr. lentelę). Manytina, kad dalis Šakių respondentų (17,02 proc.) nurodė savo aplinkoje neatpažįstantys tarminės raiškos irgi dėl nedidelio jos skirtumo nuo bendrinės kalbos (Aliūkaitė ir kt. 2014: 150; Bakšienė 2015: 11; 2016: 33–37).

Taigi, Jurbarko, Šakių ir Marijampolės jaunuolių nuostatų duomenys leidžia daryti prielaidą, kad tiriamieji identifikuoja silpnesnį ar stipresnį savo kalbinių gimtinių tarmiškumą. Tačiau dalis jų su šia kalbine raiška nesitapatina. Kaune vartojamas kalbinis kodas šio miesto moksleivių vaizdiniuose, matyt, siejamas su bendrinei kalbai artimu variantu.

2. OBJEKTIVUSIS TIRIAMŲ VIETŲVIŲ KALBINIS (NE)GIMINIŠKUMAS

Tiriamosios Kauno, Jurbarko, Marijampolės ir Šakių vietovės pagal dabartinę Z. Zinkevičiaus ir A. Girdenio pateiktą lietuvių tarmių klasifikaciją (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Zinkevičius 1969: 365–380) patenka į bendrinei kalbai artimiausios vakarų aukštaičių kauniškių patarmės plotą (žr. 2 pav.).

2 PAV. Tiriamosios vietovės vakarų aukštaičių kauniškių patarmės plote

Kaip ir visi aukštaičiai, šių apylinkių gyventojai taria sveikus *ie*, *uo*, kaip vakarų aukštaičiai, išlaiko nepakitusius *an*, *am*, *en*, *em* ir buvusius nosinius *q*, *ę*, o kaip kauniškiai – neatitraukia kirčio, gerai skiria nekirčiuotų galūnių ilguosius balsius (Girdenis, Zinkevičius 1966: 139–147; Zinkevičius 1969: 365–380; LKTChr 2004: 39–44; VAKKKA 2005: 39). Daugiau kalbinių skirtubių esama kai kuriose šios patarmės dalyse, taigi ir kai kurių vietovių tiriamųjų kalboje.

Dialektologų darbuose nurodoma, kad Šakių apylinkėms būdinga per abu dvibalsio ar dvigarsio dėmenis tęsiamai tariaama tvirtagalė priegaidė ir kitos ypatybės (VAKKKA 2005: 60–62; GAT 2008: 14–28). Pagal nekirčiuotų galūnių balsių tarimą šios apylinkės dalytinės į dvi dalis: tuos balsius trumpinančią šiaurinę dalį, paprastai įvardijamą kaip Šakių šnekta (ji sutampa su šiaurine šio rajono dalimi), ir tokius balsius sveikus išlaikančią pietinę dalį (Bacevičiūtė 2004: 12–14; 2006: 12; LKTChr 2004: 38–41; VAKKKA 2005: 45, 60; Aliūkaitė ir kt. 2014: 151; Bakšienė 2015: 3).

Skirtingose Nėmuno pusėse esančios Šakių ir Jurbarko apylinkės, tyrėjų teigimu, yra labiau panašios nei skirtingos (Sakalauskienė 2013: 17; Bakšienė 2015: 6). Su Jurbarko šnekta tradiciškai siejamoje vakarinėje rajono dalyje ir į rytus nuo jos nutolusiose šiaurinės Nėmuno pusės vietovėse, kaip ir pietinėje upės pusėje apie Šakius, tariaama tęstinė priegaidė, trumpinami nekirčiuotų galūnių balsiai (Grinaveckienė 1957: 119–180; 1996: 88; VAKKKA 2005: 83–84; Sakalauskienė 2015:

312, 317). Kadangi Jurbarko apylinkės ribojasi su kitomis patarmėmis, ties šnektos ploto pakraščiais fiksuojama įvairesnių ypatybių (Bacevičiūtė 2008: 5–18; 2010: 235–243; Bakšienė 2012: 19–23; 2015: 7; Sakalauskienė 2013: 17; 2015: 315–316).

Pietvakarinėje vakarų aukštaičių kauniškių ploto dalyje apie Marijampolę, kaip ir pietinėse Šakių apylinkėse, netrumpinami ilgieji galūnių balsiai. Tačiau čia, priešingai nei apie Šakius, nėra tęstinės priegaidės. Marijampolės apylinkės taip pat išsiskiria siauro, įtempto balsio *e* vartoseną (VAKKKA 2005: 93; Bakšienė 2016: 27–28). Jose pailginami pirmieji tvirtapradžių dvigarsių dėmenys (VAKKKA 2005: 93–95).

Aptartosios nagrinėjamam plotui būdingos kalbinės ypatybės atspindi objektyvųjį (moksliškai pagrįstą) šio arealo vaizdą. Vienos iš jų būdingos visam vakarų aukštaičių kauniškių plotui, taigi ir visoms straipsnyje aptariamoms vietovėms. Pagal kitas ypatybes artimesnėmis laikytinos Jurbarko (ir šiaurės vakarinė Kauno apylinkių dalis) ir Šakių apylinkės. Nuo jų kalbiniu požiūriu labiau skiriasi pietvakarinė kauniškių ploto dalis apie Marijampolę (taip pat Vilkaviškį) ir kitas vietas.

3. SUBJEKTYVUSIS TIRIAMŲJŲ VIETOVŲ KALBINIS (NE)GIMINIŠKUMAS

Iš žymėjimų žemėlapiuose dažnumo matyti, kad kalbines gimtines visų vietovių gimnazistai stipriausiais kalbinio giminiškumo ryšiais linksta sieti su 5–6 aplinkinėmis vietovėmis (žr. 3 pav.).

3 PAV. Skirtingais kalbinio giminiškumo ryšiais su kalbinėmis giminėmis siejamų zonų skaičius

Toks žymėjimas sudaro nuo 92 iki 20 proc. visų analizuojamų anketų. Pavyzdžiui, Kauno moksleiviai kaip kalbiniu požiūriu artimiausias kalbinei gimtinei nurodė 6 zonas (žr. 3 pav.). Didžiausia žymėjimų žemėlapiuose dalis (75,56 proc.) tenka Kaunui. Kai kurie iš respondentų savojo miesto visai nepažymėjo (tokie žemėlapiai sudaro 24,44 proc. visų Kauno moksleivių pateiktų žemėlapių)⁷. Tai, matyt, reikėtų aiškinti anketos klausimo formuluote: „Žemėlapyje pažymėkite, kur, jūsų manymu, kalbama panašiai kaip ir jūsų mieste“. Taigi Kaunas, nors kai kuriuose žemėlapiuose ir nepažymėtas, kalbiniu požiūriu vietos jaunuolių tiesiogiai ar netiesiogiai siejamas su kitomis aplinkinėmis vietovėmis. Daugiau nei trečdalis šio miesto moksleivių kaip panašiausias į kalbinę gimtinę žymėjo Vilniaus (46,67 proc.) ir Jonavos (44,44 proc.) zonas. Dar penktadalis Kauno respondentų tokiomis vietovėmis laikė Kėdainius (22,22 proc.), Kaišiadorys ir Klaipėdą (po 20 proc.).

Tikėtina, kad pagal panašumą nurodydami artimus kalbinėms giminėms arealus jaunuoliai galėjo remtis asmenine patirtimi. Arti kalbinių gimtinių žymimos kalbiniu požiūriu panašios zonos (geografiškai artimiausi variantai) moksleiviams galėjo būti labiausiai pažįstamos. Taigi, respondentai galėjo atpažinti jiems patiems būdingą kalbinę raišką.

Vidutiniškai ar sąlygiškai vidutiniškai stiprūs ryšiai visų moksleivių, išskyrus Šakių moksleivius, gimtuosius miestus sieja su viena kita tolimesne vietove (toks žymėjimas sudaro 18–11 proc. visų anketų). Mažiausiai su kalbinėmis giminėmis moksleiviai linksta sieti geografiniu požiūriu toliau esančias zonas (nuo 9 iki 1 proc. visų anketų). Su gimtųjų apylinkių raiška tapatindami labiau nuo jų nutolusias vietas, tiriamieji, matyt, remiasi tiek individualia, tiek kolektyvine patirtimi (plg.: Inoue 1999: 174; Aliūkaitė ir kt. 2017: 122–124).

Taigi, skirtini ir plačiau aptartini iš gimnazistų žymėtų žemėlapių išryškėję trejopo kalbinio gimtųjų vietovių (ne)giminiųškumo su kitomis zonomis modeliai.

3.1. Kalbinis Kauno (ne)giminiųškumas su kitomis vietovėmis

Daugiausia savo kalbinės giminės kodui artima raiška pasižyminčių vietovių žemėlapiuose nurodė Kauno moksleiviai (žr. 4 pav.).

⁷ Tai fiksuota ir kitų miestų jaunuolių žymėtuose žemėlapiuose. Jie sudaro 36 proc. visų Jurbarko, 41,67 proc. Marijampolės ir 14,89 proc. Šakių respondentų žymėtų žemėlapių.

4 PAV. Zonos, kuriose, Kauno moksleivių požiūriu, kalbama panašiai kaip kalbinėje gimtinėje

Kaip jau minėta, stipriausiais ryšiais Kauno moksleiviai savo kalbinę gimtinę (taip žymėta 75,56 proc. visų Kauno tiriamųjų anketų) susiejo su didmiesčiais (Vilniumi – 46,67 proc., Klaipėda – 20 proc.) ir kaimyninėmis (Jonavos – 44,44 proc., Kėdainių – 22,22 proc., Kaišiadorių – 20 proc.) zonomis (žr. 5 pav. žemėl. Kn_M07 ir Kn_M12)⁸. Tokios nuostatos gali rodyti, kad šie moksleiviai savo kalbą tapatina su bendrine kalba, kuri, ankstesnių tyrimų duomenimis, geografiškai siejama su didmiesčiais ir jų apylinkėmis (Vaicekauskienė, Čičirkaitė 2011: 55–74; Aliūkaitė, Merkytė-Švarcienė 2012: 155–177; Vaicekauskienė 2014: 1–31; Aliūkaitė ir kt. 2017: 266–267; Geržotaitė 2019: 1–18). Būtent šiame areale atliekant ankstesnį nuostatų tyrimą Kauno, Šiaulių ir kitų miestų jaunuoliai lokalizavo jų vertinimui pateiktus bendrinės kalbos tekstus stimulus (Aliūkaitė, Merkytė-Švarcienė 2012: 167–171). Tik Marijampolei bendrinės kalbos tekstai stimulai buvo priskirti vos kelis kartus, manytina, todėl, kad Marijampolė moksleivių labiau siejama su tarminiu kalbėjimu negu su bendrine kalba (Aliūkaitė ir kt. 2017: 256).

⁸ Straipsnyje vartojami kodiniai trumpiniai: Kn – Kauno, Jrb – Jurbarko, Mrj – Marijampolės, Šk – Šakių gimnazijų moksleiviai; M ir V raidėmis žymima tirtųjų lytis, skaičiais – anketų numeriai.

5 PAV. Kauno moksleivių kalbinės giminės giminiškumo su kitomis vietovėmis žymėjimo žemėlapiuose pavyzdžiai

Kaip mažiau panašų į savojo miesto raišką gimnazistai nurodė Prienuose (17,78 proc.), Kazlų Rūdojė (15,56 proc.) ir kitose vietovėse vartojamą kalbinį kodą (žr. 5 pav. žemėl. Kn_V09). Silpniausi kalbiniai ryšiai, tiriamųjų požiūriu, Kauną sieja su beveik visomis kitomis lietuvių kalbos ploto vietovėmis. Iš jų minėtinos daugiau nei vieno moksleivio žemėlapiuose pažymėtos Pānevėžio, Šakių (po 8,89 proc.), Šiaulių, Radviliškio, Kelmės (po 6,67 proc.) ir kitos zonos (žr. 5 pav. žemėl. Kn_V12). Jokio kalbinio giminiškumo, anot Kauno jaunuolių, nesama tarp jų kalbinės giminės ir tokių Vakarų Lietuvos vietovių kaip Skuodas, Kretinga, Plūngė, Rietavas. Šios zonos yra bene vienintelės, kuriose vartojamas kalbinis kodas moksleivių laikomas visiškai nepanašiu į Kauno.

Taigi, kaip panašiausios į kalbinę giminę Kauno jaunuolių nurodytos vietovės beveik sutampa su XXI a. antrajame dešimtmetyje geolingvistų išskirtu bendrinės kalbos standarto plotu

(žr. Geržotaitė, Mikulėnienė 2014: XIII žemėlapis ir komentaras). Jo poveikio teritorijoje yra išsidėsčiusios ir beveik visos kalbiniu požiūriu Kaunui mažiau artimos (su juo moksleivių siejamos vidutinio stiprumo ryšiais) zonos. Tokie rezultatai gali būti susiję su objektyviomis jaunuolių nuostatomis dėl jų vartojamo kalbos varianto, kuris, labai tikėtina, artimesnis bendrinei kalbai (žr. 5 pav. žemėl. Kn_M12).

3.2. Kalbinis Jurbarko (ne)giminiškumas su kitomis vietovėmis

Stipriausiais ryšiais Jurbarko moksleiviai savo kalbinę gimtinę (toks žymėjimas sudaro 64 proc. visų šio miesto tiriamųjų anketų) susiejo su kitapus Nemuno esančiais Šakiais (48,57 proc.) (žr. 6 pav.). Šie vertinimai patvirtina objektyviųjų tyrimų išryškintas stiprias Jurbarko ir Šakių kalbines sąsajas (Bakšienė 2015: 6–7).

6 PAV. Zonos, kuriose, Jurbarko moksleivių požiūriu, kalbama panašiai kaip kalbinėje gimtinėje

Be Šakių, kaip kalbiniu požiūriu panašiausias į savo miestą Jurbarko gimnazistai žymėjo kaimynines Tauragės (37,14 proc.), Rasėinių (34,29 proc.) ir Kauno (28,57 proc.) zonas (žr. 7 pav. žemėl. Jrb_M10).

7 PAV. Jurbarko moksleivių kalbinės giminės giminiškumo su kitomis vietovėmis žymėjimo žemėlapiuose pavyzdžiai

Pereigine patarme dialektologų nuo seno laikomų pietų žemaičių raseiniškių vietovių Tauragės ir Raseinių nurodymas, matyt, rodo stipresnį Jurbarko moksleivių tapatinimąsi su bendrinės kalbos kodu (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 260; Geržotaitė 2018: 94). Nustatyta, kad daugeliu fonetinių ypatybių raseiniškiai, ypač apie Eržvilką, Rasėinius, yra arčiausiai vakarų aukštaičių ir bendrinės lietuvių kalbos. Tarmių kaitos procesai čia labai intensyvūs, todėl ypač nyksta šiai patarmei būdingi *ie*, *uo* tarminiai atliepiniai (Zinkevičius 2006: 232–233; Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 260; Aliūkaitė ir kt. 2014: 145–146).

Tokių nuostatų dėl kalbinei gimtinei artimiausių vietovių ir buvo galima tikėtis. Dėl geografinės padėties Jurbarko šnektoje fiksuojama nemaža gretimoms žemaičių ir vakarų aukštaičių kauniškių vietovėms būdingų ypatybių. Be to, nevientisos šios apylinkės ir etnografiniu požiūriu

(Bakšienė 2012: 19–23; Sakalauskienė 2013: 13–14). Taigi, kelioms patarmėms priskiriamų ir su kalbine gimtine daugiausia siejamų vietovių kalbinė raiška apklaustiems jaunuoliams veikusiai gerai pažįstama.

Kalbiniu požiūriu tolimesnėmis Jurbarkui, anot tiriamųjų, laikytinos tik Pagėgių apylinkės, kurios išsidėsčiusios centrinėje Klaipėdos krašto aukštaičių dalyje (žr. 7 pav. žemėl. Jrb_V02). Tyrėjų teigimu, šiose apylinkėse geriausiai išlaikytos būdingosios šios šnektos ypatybės, nes nesama tokios intensyvios kaimyninių žemaičių ir aukštaičių šnektų įtakos (Bakšienė, Vaišnienė 2014: 41). Todėl Pagėgių, priešingai nei Jurbarkui artimesnių Klaipėdos krašto aukštaičių apie Viekšvilę ir Smalininkus, kalba šiems jaunuoliams gali būti rečiau girdima, taigi mažiau pažįstama ir su savąja silpniau siejama.

Silpniausiu kalbiniu giminiškumu Jurbarkas moksleivių daugiausia siejamas su kai kuriomis Vidurio ir Vakarų Lietuvos vietovėmis, pavyzdžiui, Klaipėda (7,14 proc.), Kėdainiais, Šilalė (po 5,71 proc.) (žr. 7 pav. žemėl. Jrb_M06). Tokie ryšiai sieja šio miesto jaunuolių kalbinę gimtinę ir su Marijampole. Taigi, geografiškai toliau ar labai toli esančiose vietovėse vartojamas kalbinis kodas Jurbarko jaunuoliams gali būti menkiau žinomas. Jokio kalbinio panašumo, anot jų, nesama tarp Jurbarko ir nuo jo gerokai nutolusių šiaurinių Lietuvos pakraščių vietovių. Negiminiškais kalbinei gimtinei, Jurbarko moksleivių nuomone, laikytini pietinis, pietrytinis ir rytinis lietuvių kalbos arealai.

Taigi, glaudžiausi kalbiniai ryšiai Jurbarką sieja su artimiausiomis žemaičių ir aukštaičių tarmių paribio vietovėmis. Mažiausiai Jurbarkui artimų vietovių geografija, matyt, rodo respondentų polinkį kalbiniu požiūriu tapatintis su žemaičiais, etnografiniu požiūriu – su Žemaitijos regionu.

3.3. Kalbinis Marijampolės (ne)giminiškumas su kitomis vietovėmis

Gerokai mažiau kalbinei gimtinei artima raiška pasižyminčių vietovių žemėlapiuose nurodė Marijampolės gimnazistai (žr. 8 pav.).

8 PAV. Zonos, kuriose, Marijampolės moksleivių požiūriu, kalbama panašiai kaip kalbinėje gimtinėje

Stiprūs ryšiai Marijampolės jaunuolių kalbinę gimtinę (ją žemėlapiuose pažymėjo daugiau nei pusė apklaustųjų – 58,33 proc.), kaip matyti iš 8 paveikslo, sieja su kaimyninėmis tos pačios patarmės ploto vietovėmis: Vilkaviškiu (91,67 proc.) (žr. 9 pav. žemėl. Mrj_M14), Kalvarija (83,33 proc.), Kazlų Rūda (75 proc.), Prienais (36,11 proc.) ir Šakiais (30,56 proc.) (žr. 9 pav. žemėl. Mrj_V17).

9 PAV. Marijampolės moksleivių kalbinės giminės giminiškumo su kitomis vietovėmis žymėjimo žemėlapiuose pavyzdžiai

Kalbines Marijampolės ir gretimo Vilkaviškio miesto sąsajas patvirtina ankstesni percepcijos tyrimai (Geržotaitė, Čepaitienė 2016: 84–100). Nustatyta, kad į Vilkaviškio jaunuolių nurodytą, jų teigimu, suvalkiečių tarmės dalį pieštiniuose žemėlapiuose visada patenka arba abi sritys (Vilkaviškis ir Marijampolė), arba tik viena iš jų (Geržotaitė, Čepaitienė 2016: 90).

Iki šiol atliktų subjektyviojo vakarų aukštaičių kauniškių patarmės vertinimo tyrimų rezultatai patvirtina ne tik Marijampolėje ir Vilkaviškyje, bet ir gretimose Kalvarijoje, vos toliau esančiuose Šakiuose vartojamo kodo, kuris paprastai apibūdinamas kaip tarminis, panašumą (Dabašinskienė, Dagilytė 2013: 111–112; Bakšienė 2016: 36–37; Geržotaitė, Čepaitienė 2016: 89)

(žr. 9 pav. žemėl. Mrj_V05). Pridurtina, kad tarmiškesne Marijampolę linksta laikyti ne tik Vilkaviškio, bet ir kitų aplinkinių vietovių gyventojai.

Kaip kalbiniu požiūriu tolimesnė Marijampolei gimnazistų nurodyta tik gretimiems pietų aukštaičiams priskiriama Lazdijų zona (11,11 proc.) (žr. 9 pav., žemėl. Mrj_V10). Nustatyta, kad šia vietoje kalbinės giminės, kaip tarminės zonos, ribas linkę plėsti ir Vilkaviškio jaunuoliai (Geržotaitė, Čeptaitienė 2016: 89). Silpniausiais kalbiniais ryšiais Marijampolė šio miesto jaunuolių siejama su didmiesčiais (Kaunu ir Vilniumi) ir keliomis pietų aukštaičių zonomis (Alytumi ir Trākais) (žr. 9 pav. žemėl. Mrj_V10). Kitas lietuvių kalbos plotas šių moksleivių žemėlapiuose nežymėtas, vadinasi, su Marijampole nesusijęs jokių kalbiniu giminiškumu. Taigi, Marijampolės jaunuoliai panašiausiu į kalbinės giminės raišką linksta laikyti beveik visame vakarų aukštaičių kauniškių patarmės plote vartojamą kalbinį kodą.

3.4. Kalbinis Šakių (ne)giminiškumas su kitomis vietovėmis

Mažiausiai į kalbinės giminės raišką panašių vietovių žemėlapiuose pažymėjo Šakių gimnazistai (žr. 10 pav.).

10 PAV. Zonos, kuriose, Šakių moksleivių požiūriu, kalbama panašiai kaip kalbinėje gimtinėje

Kaip kalbiniu požiūriu panašiausias į Šakius (žymėjimai sudaro 85,11 proc. visų šio miesto moksleivių pildytų anketų) jaunuoliai daugiausia nurodė kaimynines Vilkaviškio (61,70 proc.), Kazlų Rūdos (57,45 proc.), Jurbarko (42,55 proc.), Marijampolės (31,91 proc.) ir Kauno (29,79 proc.) zonas (žr. 11 pav. žemėl. Šk_M02, M18, V09).

11 PAV. Šakių moksleivių kalbinės giminės giminiškumo su kitomis vietovėmis žymėjimo žemėlapiuose pavyzdžiai

Šakių, kitaip nei Jurbarko, moksleiviai savo kalbinę gimtinę labiau nei su Jurbarku linksta sieti su piečiau esančiomis Vilkaviškio ir Kazlų Rūdos zonomis (žr. 11 pav. žemėl. Šk_M02, V09). Panašus kalbinis giminiškumas, anot Šakių ir Jurbarko jaunuolių, jų kalbines gimtines sieja su Kaunu. Šiuo požiūriu aptartas kitokias Marijampolės moksleivių nuostatas (jų kalbinė gimtinė su Kaunu siejama silpniausiais ryšiais), matyt, lėmė tiek kalbinės, tiek nekalbinės priežastys (Aliūkaitė, Mikulėnienė 2014: 261). Silpniausiais kalbiniais ryšiais Šakių jaunuolių kalbinė gimtinė siejama su keliomis toliau esančiomis tos pačios (Kalvarija – 6,38 proc., Prienais – 4,26 proc.) ar gretimos pietų žemaičių raseiniškių (Taūrage – 8,51 proc.) patarmės vietovėmis (žr. 11 pav. žemėl. Šk_M20). Kitos lietuvių kalbos ploto vietovės Šakių jaunuolių nežymėtos.

Vadinasi, Šakių gimnazistų nurodytos kaip kalbinei gimtinei artimiausios vietovės beveik nesiskiria nuo zonų, kurias savo žemėlapiuose pažymėjo Marijampolės moksleiviai. Šakiai, kaip ir Marijampolė, kalbiniu giminiųškumu siejami su didžiąja vakarų aukštaičių kauniškių ploto dalimi. Skirtumas tas, kad į Šakiuose vartojamą kalbą, šio miesto moksleivių nuomone, mažiau panašios jų kalbinei gimtinei geografiškai tolimesnės, bet Marijampolei artimesnės Kalvarijos ir Prienų sritys. Priešingai, Marijampolės jaunuolių požiūriu, jų kalbinei gimtinei tolimesnės (ar jai visai negiminiųškos) šalia Šakių esančios Jurbarko ir Kauno zonos. Taigi, subjektyvusis šių vietų kalbinis giminiųškumas beveik sutampa su objektyviuoju.

IŠVADOS

Laikantis perceptyviosios dialektologijos metodologinių principų atliktas vakarų aukštaičių kauniškių patarmės ploto vietovių – Kauno, Jurbarko, Šakių ir Marijampolės – kalbinės giminės vaizdinių tyrimas patvirtina ir papildoma ankstesniais darbais apibendrintą subjektyvųjį ir objektyvųjį bendrinei lietuvių kalbai artimiausio regiono vaizdą.

Duomenų analizė rodo, kad su tarminė raiška kalbines gimtines labiau linksta sieti centrinių nagrinėjamosios patarmės vietovių – Šakių ir Marijampolės – tiriamieji. Tikėtina, kad dėl varianto savitumo, t. y. nedidelio skirtumo nuo bendrinės kalbos, dalis jų savojo kalbinio kodo neatpažįsta. Kalbinę gimtinę vertindami ir kaip tarminės, ir kaip netarminės kalbos zoną, Jurbarko, arba patarmės paribio zonos, moksleiviai patvirtina kelių kalbos variantų egzistavimą šioje zonoje. Kaune vartojamas kalbinis kodas vietos jaunuolių, matyt, siejamas su bendrinei kalbai artimu variantu. Tokios apklaustų respondentų nuostatos beveik sutampa su objektyviuoju gimtųjų apylinkių kalbiniu žymėjimu.

Panašius rezultatus išryškino moksleivių žymėtų pieštinių žemėlapių pagrindu išskirti trejopi kalbinių gimtinių (ne)giminiųškumo su kitomis zonomis modeliai. Iš jų matyti, kad vietovės, Šakių ir Marijampolės respondentų nurodytos kaip kalbiniu požiūriu artimiausios jų kalbinėms gimtinėms, beveik neišeina už vakarų aukštaičių kauniškių patarmės ribų. Jurbarką stipriausi kalbiniai ryšiai, šio miesto jaunuolių teigimu, sieja su tos pačios ir gretimos žemaičių tarmės paribio vietovėmis. Kauno jaunuolių kaip panašiausios į kalbinę gimtinę nurodytos zonos beveik sutampa su XXI a. antrajame dešimtmetyje geolingvistų išskirtu bendrinės kalbos standarto plotu.

Verbalizuotos ir vizualizuotos nuostatos atskleidžia jaunųjų kalbos vartotojų santykį su objektyviuoju ne tik gimtųjų ir aplinkinių vietovių, bet ir viso lietuvių kalbos ploto kalbiniu variantiškumu. Tikėtina, kad apie kalbines gimtines (išskyrus Kauną ir jo apylinkes) esančios

kalbiniu požiūriu joms artimos zonos moksleivių labiau tapatinamos su tarminė raiška. Beveik visą lietuvių kalbos plotą apimančios silpniausiu ar jokių kalbiniu giminiškumu su kalbinėmis giminėmis jaunuolių (ne)siejamos vietovės greičiausiai siejamos su bendrinei kalbai artimesniu kalbos variantu.

LITERATŪRA

- Aliūkaitė D. 2007: *Tarminis kalbėjimas ir bendrinė kalba: objektyviųjų ir subjektyviųjų skirtumų kultūrinė vertė*. Daktaro disertacija, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Aliūkaitė D. 2009: Perceptyviniai dialektų tyrimai: mentalinis žemėlapis. – *Respectus Philologicus* 15(20), 164–179.
- Aliūkaitė D. 2019: Objektyvusis tarmiškumas: požymiai ir vertė. – *Respectus Philologicus* 35(40), 63–91.
- Aliūkaitė D., Bakšienė R., Jaroslavičienė J. ir kt. 2014: Punktų tinklo tankis geolingvistikos skirties *aukštaičiai : žemaičiai* požiūriu. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikos ir sociolingvistikos tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 129–196.
- Aliūkaitė D., Merkytė-Švarcienė E. 2012: Bendrinės kalbos regionai jaunųjų lietuvių kalbos bendruomenės narių požiūriu: kompetencija ir vaizdiniai. – *Kalbos kultūra* 85, 155–177.
- Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2014: Geolektų ir regioninių dialektų formavimosi ypatumai Lietuvoje. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistikos ir sociolingvistikos tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 257–262.
- Aliūkaitė D., Mikulėnienė D. 2016: Perceptyvosios dialektologijos instrumentai ir tyrimų kryptys: variantų arealai mentaliniuose žemėlapuose (Biržų atvejis). – *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 89–120.
- Aliūkaitė D., Mikulėnienė D., Čepaitienė A., Geržotaitė L. 2017: *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyvosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Bacevičiūtė R. 2004: *Šakių šnektos prozodija ir vokalizmas*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

- Bacevičiūtė R. 2006: *Šakių šnektos tekstai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Bacevičiūtė R. 2008: Tarmių sąveikos požymiai Klaipėdos krašto „suvalkietiskajame“ idiolekte. – *Baltu filologija* 17(1/2), 5–18.
- Bacevičiūtė R. 2010: Lietuvių kalbos žemaičių tarmės ypatybės vakarų aukštaičių kauniškių šnektose. – *Respectus Philologicus* 18(23), 235–243.
- Bakšienė R. 2012: Klaipėdos krašto aukštaitiškiosios dalies naujosios tarmės formavimasis. – *Žmogus ir žodis* 1, 19–23.
- Bakšienė R. 2015: Tarminio kalbėjimo savivertė ir gyvybingumas: XXI a. pradžios Šakių ir Jurbarko šnektos. – *Lietuvių kalba* 9. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/174>.
- Bakšienė R. 2016: *Vakarų aukštaičių kauniškių priegaidės: Marijampolės šnektos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Bakšienė R. 2019: Tarminio kalbėjimo vertinimas Paprūsėje: XXI a. pradžios Vištyčio arealo tyrimas. – *Lietuvių kalba* 13. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/267/199>.
- Bakšienė R., Vaišnienė D. 2014: *Klaipėdos krašto aukštaičiai: tekstai ir kontekstai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Dabašinskienė I., Dagilytė E. 2013: Suvalkiečių išskirtinumas: būdo savybės ar kalbėjimas? – *Miestai ir kalbos* 2. Moksl. red. M. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 105–123.
- Dailey-O’Cain J. 1999: The Perception of Post-Unification German Regional Speech. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1. Ed. D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 227–242.
- Diercks W. 2002: Mental Maps. Linguistic-Geographic Concepts. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 2. Ed. D. Long, D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 51–70.
- Eckert P. 1997: Age as a Sociolinguistic Variable. – *Handbook of Sociolinguistics*. Ed. Florian Coulmas, Oxford: Blackwell, 151–167.
- Evans B. 2002: Attitudes of Montreal Students towards Varieties of French. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 2. Ed. D. Long, D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 71–93.
- GAT 2008: *Griškabūdžio apylinkių tekstai*. Sud. R. Bacevičiūtė, V. Sakalauskienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008.

- Geržotaitė L. 2016: Jaunųjų šiauliškių ir panevėžiškių tarminė savimonė: ribos mentaliniuose žemėlapiuose. – *Acta Linguistica Lithuanica* 74, 121–142.
- Geržotaitė L. 2018: Šiaulių jaunuolių kalbinė giminė mentaliniuose žemėlapiuose. – *Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos* 5. Sud. R. Bakšienė, N. Morozova, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 76–101.
- Geržotaitė L. 2019: Bendrinės lietuvių kalbos vaizdinių kalbinio standarto plote tyrimas: vienos Kauno rajono gimnazijos atvejis. – *Lietuvių kalba* 13. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/278> (žiūrėta 2019 09 27).
- Geržotaitė L., Čepaitienė A. 2016: Vilkaviškio jaunuolių kalbinė giminė: ribos, taisyklingumo ir patrauklumo vertės. – *Verbum* 7. Prieiga internete: <http://www.zurnalai.vu.lt/verbum/issue/view/889>.
- Geržotaitė L., Mikulėnienė D. 2014: Geolektų ir regiolektų formavimasis Lietuvoje: žemėlapis ir komentarai. – *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolinguistinis ir sociolinguistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*. Sud. D. Mikulėnienė, V. Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis.
- Girdenis A., Zinkevičius Z. 1966: Dėl lietuvių kalbos tarmių klasifikacijos. – *Kalbotyra* 14, 139–147.
- Grinaveckienė E. 1957: Mituvos upyno tarmės fonetika. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 1, 119–180.
- Grinaveckienė E. 1996: Jurbarkiškių šnekta. – *Jurbarkas: istorijos puslapiai*. Ats. red. A. Piročkinas, Vilnius: Pradai, 88–98.
- Inoue F. 1999: Subjective Dialect Division in Great Britain. – *Handbook of Perceptual Dialectology*. Volume 1. Ed. D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 161–176.
- LKTChr 2004: *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
- Long D. 1999: Geographical Perception of Japanese Dialect Regions. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1. Ed. D. Preston. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 177–198.
- Marshall J. 2004: *Language Change and Sociolinguistics: Rethinking Social Networks (Palgrave Studies in Language Variation)*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Merkytė-Švarcienė E. 2016: Tarmių mentalinio žemėlapio (ne)tikslumo veiksniai: tarmės vartojimas vs. nevartojimas. – *Respectus Philologicus* 29(34), 139–154.

- Preston D. 1989: *Perceptual Dialectology: Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*, Dordrecht: Foris.
- Preston D. 1993: *Folk Dialectology*. – *American Dialect Research*. Ed. D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 333–377.
- Preston D. 1999a: Introduction. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1. Ed. D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, XXIII–XL.
- Preston D. 1999b: A Language Attitude Approach to the Perception of Regional Variety. – *Handbook of Perceptual Dialectology* 1. Ed. D. Preston, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 359–373.
- Sakalauskienė V. 2013: *Jurbarko apylinkių tekstai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Sakalauskienė V. 2015: Jurbarko šnekta – žemaitiško ir aukštaitiško arealų susikirtimo vieta. – *Leksikografija ir leksikologija* 5, 309–329.
- Vaicekauskienė L. 2014: Didmiestis ir sostinė geriausios lietuvių kalbos percepcijose. – *Taikomoji kalbotyra* 6, 1–31. Prieiga internete:
<https://taikomojikalbotyra.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/52>.
- Vaicekauskienė L., Čičirkaitė R. 2011: Vilniaus klausimas bendrinės lietuvių kalbos sampratose: metalingvistinių vilniečių komentarų tyrimas. – *Darbai ir dienos* 56, 57–76.
- VAKKKA 2005: *Vakarų aukštaičiai kauniškiai ir Klaipėdos krašto aukštaičiai*. Lietuvių kalbos tarmės mokyklai. Sud. R. Bacevičiūtė, D. Mikulėnienė, V. Salienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Zinkevičius Z. 1969: Apie lietuvių kalbos tarmių skirstymą. – *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. A serija* 3(31), Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 365–380.
- Zinkevičius Z. 2006: *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Gauta 2019 10 10

Priimta 2019 12 18

IMAGES OF THE LINGUISTIC HOMELAND OF THE YOUNG WESTERN
AUKŠTAITIANS OF KAUNAS: THE LINGUISTIC (NON)AFFINITY OF KAUNAS,
JURBARKAS, ŠAKIAI, AND MARIJAMPOLĖ

Summary

The article is concerned with an analysis of a research of images of the linguistic homeland of young people from the locations of the Western Aukštaitian Subdialect of Kaunas: Kaunas, Jurbarkas, Šakiai, and Marijampolė. The subject material constitutes the data from a research conducted under the principles of perceptual dialectology.

The images of the linguistic homeland embedded in the consciousness of the respondents can be uncovered through a discourse of the frequency of choice of linguistic codes and an analysis of the drawn (mental) maps of the tendencies of the localisation of the (non)affinity between the linguistic homeland and other locations.

The analysis of the data has revealed that it is the subjects from the central locations of the area covered (meaning Šakiai and Marijampolė) who tend to associate their linguistic homelands with dialectal expression. It is likely that, owing to the singularity of a particular variation (the low degree to which it differs from the standard language), some of them are unable to recognise their own linguistic code. In recognising the existence of dialectal and non-dialectal expression in their linguistic homeland, subjects from Jurbarkas, a border zone of a subdialect, potentially confirm a coexistence of several linguistic variations in it. The linguistic code used in Kaunas most probably connects in the images of local school youth with a variation that approximates the standard language.

Drawn maps show that, as far as linguistic affinity is concerned, local young people associate Šakiai and Marijampolė with the major part of the area of Western Aukštaitian Subdialect of Kaunas. The neighbouring border areas of Aukštaitians and Samogitians are considered linguistically closest to Jurbarkas. The locations specified by Kaunas respondents as being closest to their linguistic homeland almost mirror the area of the standard language as identified in the second decade of the 21st century.

The images of variation revealed by the attitudes of the young language users mirror the objective linguistic variation both of the subjects' linguistic homeland and its surroundings, and of the entire area of the Lithuanian language to an almost exact degree.

KEYWORDS: perceptual dialectology, Western Aukštaitian subdialect of Kaunas, linguistic homeland, linguistic affinity, drawn maps.

LAURA GERŽOTAITĖ

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas

Muitinės g. 8, LT-44280 Kaunas

l.gerzotaite@gmail.com